

valóság

Bodnár Zsuzsanna

A korszakalkotó néprajzkutató

Erdész Sándor, a folklorista–muzeológus, a Sóstói Múzeumfalu alapítója

80 éve született dr. Erdész Sándor (1929–2006), a nyírségi mesegyűjtő, a jászberényi Jász Múzeum, a nyíregyházi Jósa András Múzeum, s végül a Sóstói Múzeumfalu néprajzos muzeológusa, ez utóbbinak 15 évig az igazgatója. Különös egybeesés, hogy a Múzeumfalu is éppen 30 éve nyitotta meg kapuit a nagyközönség előtt. E két esemény elég indokot adott arra, hogy kétnapos program keretében emlékülést, emléktábla-avatást, időszaki kiállítást és konferenciát rendezzünk, melyre 2009. október 9–10-én került sor.

A magát mindvégig nyírséginek valló Erdész Sándor Szobon született 1929-ben, ahol édesapja határrendészeti szolgálatot teljesített. Nyíregyházán, Szatmárnémetiben és Budapesten végezte tanulmányait, majd diplomás muzeológusként 1953-ban a Népművelési Minisztérium Múzeumi Főosztályára került előadónak, előbb Jászberényben dolgozott, a jászberényi Jász Múzeum vezetőjeként, majd 1956-tól munkahelyéül a Jósa András Múzeumot jelölték ki. Ekkor ismét ősei közé került, oda, ahol egy folklórkutató a civilizációs ártalmaktól még szinte érintetlen terepet találhatott. S az sem lehet véletlen, hogy a mesegyűjtéssel kezdett foglalkozni, hiszen mestere és tanára, Ortutay Gyula maga is a Nyírségben és a Rétközben folytatott másfél-két évtizeddel korábban terepmunkát. Az ő nyomdokain haladva előbb kisebb cikkeket, gyűjtéseket jelentetett meg, majd jött a nagy jelentőségű, Ámi Lajos meséit tartalmazó gyűjtemény.¹ Az Új Magyar Népköltési Gyűjtemény 1968-ban három kötetben adta közzé a szamoszegi mesemondótól gyűjtött 262 mese majd mindegyikét. Fiatalkori munkásságáról sokszor elmondta, hogy „szerencsés időben érkeztem, amikor még nagyon sok tudós parasztember élt itt, akik írni-olvasni ugyan nem tudtak, de hetekig tudtak mesélni, oly magas színvonalon voltak birtokában az ősi paraszti kultúrának, a mezőgazdasági munkával kapcsolatos ismeretektől a meséken, dalokon át a népi hiedelmekig, mint egy-egy professzor, a maga szaktudományának.” Bár soha nem

1. Páll István: *Erdész Sándor (1929–2006) Magyar Múzeumok* 2006/3. 56–57.

lett hűtlen a népmesékhez, figyelme egy idő után a hiedelemmondák felé irányult. A Kigyókultusz a magyar néphagyományban című kötetével 1984-ben kandidátusi fokozatot szerzett.

Erdész Sándort nemcsak mint folkloristát, hanem mint muzeológust is nyilván tartja a tudománytörténet. A nyíregyházi Jósa András Múzeumban néprajzusként több mint 15 évig Kiss Lajos és Nyárády Mihály munkájának folytatója lett. Legfőbb feladata a néprajzi gyűjtemény gyarapítása volt, a gyűjtés, a leltározás, a kartonozás, de afféle mindenesként ő látta el az intézmény adminisztrációját, részt vett a kiállítások rendezésében, fogadta a szakmai ügyfeleket, a vendégeket.

1975-ben újabb fordulat következett be pályafutásában, amikor kinevezték az újonnan alapított Sóstói Múzeumfaluba élére, hogy a kezdet nehézségeivel küszködő intézményből múzeumot csináljon. Kőműveseket, ácsokat, segédmunkásokat kellett irányítani, de becsülettel helytállt, épített, szervezett. Közben folklórkutatásokat végzett, könyveket, kiadványokat szerkesztett, publikált. Életében több mint 300 kisebb-nagyobb cikke, tanulmánya és kötete hagyta el a nyomdát, s neve a mesekutatók között Európa-szerte ismertté vált.² 1979-re sikerült megnyithatóvá tenni a Múzeumfalut, amelyet még további tíz éven keresztül igazgatott. Erdész Sándor önéletrajzi írásában így vall erről: „... a Sóstói Múzeumfalut kicsit a gyermekemnek érzem, s ettől nincs felemelőbb érzés... És most, 60 éves koromban nem tudom eldönteni magamban, hogy mi is vagyok: muzeológus-e vagy folklorista? Hiszen a köztudatban e két munkakör nem fér össze. Azt tudom, hogy bennem a két munkakör összefonódott”.³ 1989-ben, 60 éves korában vonult nyugdíjba. Nyugdíjasként folytatta tudományos munkásságát, de több, befejezetlen, kiadatlan munka maradt utána: mesegyűjtések, hiedelemmonda-kéziratok gyarapítják a múzeum néprajzi adattárát, több száz kiadott munkája pedig közkinccsé téve várja a kutatókat.⁴

A Sóstói Múzeumfaluban 2009. október 9-én átadott üjlétei magtár előadótermében emléküléssel tisztelegünk Erdész Sándor munkásságának. A konferencia társrendezője a Debreceni Egyetem Néprajz Tanszéke volt. Az emlékülést dr. Bene János megyei múzeumigazgató nyitotta meg, majd dr. Ujváry Zoltán címzetes tanszékvezető „Erdész Sándor pályaképe” címmel tartott előadást, felidézve a régi gyűjtőutak emlékeit, amelyeken Erdész Sándor a népmeséket, hiedelemmondákat gyorsírással jegyezte le, a későbbi időkben pedig magnetofonnal. Dr. Lovas Kiss Antal „Erdész Sándor és a népmesekutatás” című előadásában a folklórkutatót mutatta be. Dr. Németh Péter címzetes megyei múzeumigazgató „Erdész Sándor és a Sóstói Múzeumfaluba” címmel tartott személyes élmé-

Erdész Sándor köszöntése 60. születésnapján

2. Páll István: *Erdész Sanyi bácsi meghalt*. In: Almásy Katalin–Istvánovits Eszter szerk.: A nyíregyházi Jósa András Múzeum Évkönyve XLVIII. évfolyam. Nyíregyháza, 2006. 9–10.

3. Németh Péter: *Erdész Sándor 60 éves*. In: Németh Péter szerk.: A nyíregyházi Jósa András Múzeum Évkönyve XXIV–XXVI (1981–1983). Nyíregyháza, 1989. 9–12.

4. Riczu Éva: *Erdész Sándor szakirodalmi munkássága*. In: Almásy Katalin–Istvánovits Eszter szerk.: A nyíregyházi Jósa András Múzeum Évkönyve XLVIII. Évfolyam, Nyíregyháza, 2006. 11–21.

nyekben bővelkedő előadást. Kiemelte Erdész Sándor elvülhetetlen érdemeit a Múzeumfalu alapításában, építésében és működésének beindításában.

Az előadások után került sor a bejárati fogadóépületben Erdész Sándor emléktáblájának avatására, melyet dr. Bereczki Ibolya, a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum főigazgató-helyettese leplezett le, méltatva a múzeumalapító munkásságát. Az emléktábla-avatón részt vettek Erdész Sándor felesége, gyermekei és unokái is. Megható volt a népzenei tanulmányokat folytató unokák rövid műsora, melyben népdalokkal tisztelegtek nagyapjuk emléke előtt.

Szintén ezen épületrészben került megrendezésre a „Dr. Erdész Sándor (1929–2006), a néprajzkutató és múzeumalapító emlékére” című időszaki kiállítás egykori munkatársa, dr. Bodnár Zsuzsanna rendezésében. Erdész Sándor 80. születésnapjára készülve kéziratái, személyes levelezései, tárgyai kerültek elő. Mindezek összegyűjtésében nagy segítséget nyújtott a család, hiszen féltve őrzött emlékeiket kölcsönözték a készülő kiállításához. A bemutatott két nagyméretű táblán a látogatók megismerhették Erdész Sándor életútját és munkásságát, archív fotókat láthattak néprajzi gyűjtéseiről és a Múzeumfaluval kapcsolatos fontosabb eseményekről. A vitrinekben bemutatásra kerültek megjelent könyvei, gyűjtési füzetei, néhány általa készített leírókarton. A fogadóhelyiség másik oldalán álló vitrinekben mutattuk be személyes tárgyait, kitüntetéseit (A Szocialista Kultúráért, Kiváló Népművelő, TIT aranykoszorús jelvény, Kós Károly díj), az általa készített áttelepítési dokumentációkat. A kiállításnak személyes hangulatot adtak azok a tárgyak, melyeket az általa gyűjtött néprajzi tárgyak közül válogattunk. A néprajzi leltárkönyvek tanúsága szerint Erdész Sándor 1960–1992 között 2383 db tárgyat gyűjtött, ezek felsorolását láthatta a közönség a kiállításban szereplő füzetben. Mint muzeológus főleg az 1960-70-es években járta a falvakat – Apagy, Matolcs, Tyukod, Penyige, Jánkmajtis, Csenger, de meg kell említeni a Nyíregyháza környéki tanyabokrokat is –, s gyűjtése a tárgyi néprajz teljes körére kiterjedt. Megtalálhatóak közöttük a gazdálkodás, a háztartás, a kismesterségek eszközei, a népi bútorkok, a viseletek, textíliák, a népszokások és a népi vallásosság tárgyi emlékei. Ha figyelmesen tanulmányozzuk a tárgylistát, kitűnik belőle, hogy fiatal férfi néprajzkutató létezésre jelentős gyermekjátékgyűjtést is végzett.

A konferencia, az emlékülés és az időszaki kiállítás alkalmat adott egy korszakalkotó néprajzkutató életútjának bemutatásával a Sóstói Múzeumfalu történetének megismerésére és megismertetésére egyaránt.

Dr. Erdész Sándor unokái adtak műsort az emléktábla leleplezésekor. A képen balról dr. Bene János megyei múzeumigazgató és dr. Bereczki Ibolya, a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum főigazgató-helyettese (Fotók: Bodnár Zsuzsanna)